

Т.В. Гура

**ПСИХОЛОГІЯ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНІХ ІТ-ФАХІВЦІВ**

У статті аналізується актуальність впровадження дисципліни “Психологія досягнення успіху” в навчально-виховний процес для розвитку конкурентоспроможності майбутніх ІТ-фахівців. Зазначено проблеми формування конкурентоспроможності фахівців у технічних університетах. Висвітлено дослідження успішності в зарубіжній та вітчизняній психології. Особлива увага приділяється визначенню дефініції “успіх”. Розглянуто особливості введення поняття успішності в категоріальний апарат психолого-педагогічного аналізу освітнього процесу. Визначено роль акмеологічного аспекту для розвитку професіоналізму майбутнього інженера-програміста.

Ключові слова: психологія, успіх, успішність, акмеологія, конкурентоспроможність, професіоналізм, ІТ-фахівець.

Постановка проблеми. Одним із положень інноваційної педагогічної концепції попереднього відбору й цільової підготовки професійних інженерів, розробленої Національним технічним університетом „Харківський політехнічний інститут” та підтриманої Інститутом педагогіки і психології професійної освіти НАПН України, є те, що в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах вищої технічної школи необхідно підвищити рівень не тільки викладання спеціальних дисциплін, а і світоглядної, загальнокультурної, психолого-педагогічної та управлінської підготовки майбутніх інженерів. Це викликано істотним підвищенням ролі людського чинника у забезпеченні високої ефективності суспільного виробництва. Необхідно передбачити нерозривну єдність світоглядної, фундаментальної, соціально-гуманітарної та спеціальної підготовки студентів з метою формування у них цілісного бачення і розуміння зовнішнього світу [15, с. 34].

Зв'язок проблеми з науковими завданнями впливає з положень концепції формування гуманітарно-технічної еліти, розробленої в Національному технічному університеті “Харківський політехнічний інститут”, яка передбачає в сучасних умовах нових суспільних потреб кардинальне переосмислення якісних та кількісних характеристик фахівців [15, с. 15]. **Зв'язок проблеми з практичними завданнями** ґрунтується на тому, що підготовці ІТ-фахівців приділяється особлива увага. Завданням сучасної підготовки фахівців цієї галузі в технічних університетах є гармонізація системи підготовки ІТ-фахівців з вищою освітою із сучасними вимогами ІТ-індустрії. Тому успішність є необхідною умовою для конкурентоспроможності майбутнього ІТ-фахівця.

Аналіз останніх досліджень. Позицію про те, що успішність є важливим складником для конкурентоспроможності майбутнього фахівця поділяли видатні науковці. Серед них треба зазначити Амеліну С.А., Аптекаря М.Д., Богомолова С.І., Браже Т.Г., Васяновича Г.П., Громкову М.Т., Гуревичова М.М., Згуровського Ю.Ф., Зінковського Ю. Ф., Зуєва К.Е., Євдокимову О.О., Ігнатюк О.А, Коваленко О.Е., Козлакову Г.А., Марігодова В.К., Пономарьова О.С., Попову О.П., Романовського О.Г., Склера П.П. та інших. Отже, **метою цієї статті** є актуальність дослідження психології успіху для розвитку конкурентоспроможності майбутніх ІТ-фахівців.

© Т.В. Гура, 2013

Виклад основного матеріалу. Вимоги до випускника вищого технічного навчального закладу в нашій країні регламентувалися раніше державою, обличчя фахівця визначалося лише державним стандартом. Формування ринку праці в сучасній Україні сприяло появі попиту на молодь, що закінчила ВНЗ, в основному не з боку держави, а завдяки іншим роботодавцям. Численні дослідження зазначають, що система вищої освіти, готуючи фахівців для ринку праці, повинна враховувати не тільки соціальне замовлення, але й орієнтуватися на конкретних замовників випускників, при цьому з огляду на потреби індивіда [4, с.27-28].

ВНЗ повинні враховувати конкурентоспроможність фахівців у різних галузях діяльності, вносячи відповідні корективи у зміст навчання, використовуючи нові технології вищої освіти, з огляду на міжнародний досвід підготовки фахівців вищої кваліфікації. Так, на Заході набула широкого застосування підготовка фахівців за допомогою навчання, побудованого відповідно до інтересів конкретних замовників – великих корпорацій [13]. Подібна практика набуває розвитку і в нашій вищій школі. Вона має як переваги, так і недоліки (залежно від співвідношення такої ринково орієнтованої підготовки з інтересами і можливостями насамперед випускників ВНЗ, але, що не менш важливо, і суспільства в цілому). Безумовно, така підготовка має здійснюватися, однак, скоріше за все, в перспективі, а не зараз, і в невеликих обсягах, оскільки в умовах постійних змін на ринку праці актуальною стає “широта” підготовки, а не її “вужкість”. Важливим складником буде самоосвіта студентів, яка дозволить розширити чи поглибити набуті знання, отже, сприяти конкурентоспроможності майбутнього фахівця.

Проблема формування конкурентоздатності майбутніх інженерів-програмістів є важливим завданням освітян не тільки для розвитку суспільства, але і для самореалізації, самовдосконалення майбутніх фахівців у сфері ІТ-технологій. Формування конкурентоздатності як якості фахівця в умовах ринкових економічних відносин є одним із важливих завдань розвитку сучасної вищої технічної освіти. Дослідження проблем інженерної освіти свідчать про зростаючий інтерес до проблеми формування професійно-особистісних якостей майбутнього інженера-програміста. На основі аналізу теоретичних досліджень психології особистості (Є.А. Клімов, Б.Ф. Ломов, Л.М. Мітіна, С.Л. Рубінштейн та ін.) як структурні компоненти конкурентоздатності майбутніх інженерів-програмістів були виокремлені професійно-особистісні компетенції (знання, вмінні, навички, інформаційна компетенція, інженерне мислення, інженерна рефлексія, самостійність, потреба в успішній діяльності, відповідальність, творчий потенціал) та соціальні компетенції (правова та комунікативна компетентність) [6]. Кожен компонент є самостійною підструктурою та відповідає загальним законам розвитку особистості. Потреба в успішній діяльності є професійно-особистісною компетенцією ІТ-фахівців, тому розглянемо її більш детально.

Проблема успішності давно цікавила відомих філософів, педагогів, психологів. На думку К. Тернера, успіх - це постійне здійснення тих цілей, що ми поставили перед собою і які винятково важливі для нас [14, с. 37]. Тому успіх виступає не тільки як результат, але й процес руху шляхом його досягнення. Це розвиток можливостей людини, розкриття її потенціалу.

О.Г. Романовський та В.Є. Михайличенко вказують, що успіх – це багатфакторне поняття і механізм його досягнення містить низку чинників. *По-перше*, успіх пов’язаний з розкриттям потенціалу людини та залежить від неї самої, від її активності. *По-друге*, успіх - це рух на шляху до мети, поставленої перед собою, це результат роботи наших

переконань, цінностей, здібностей і звичок, що лежать в основі цього руху. *По-третє*, для досягнення успіху людині необхідно постійно в процесі її розвитку і саморозвитку використовувати свої внутрішні здібності й резерви. *По-четверте*, важливим складником успіху є оволодіння майстерністю людських взаємин [11, с. 9-10].

С.Л. Рубінштейн, розглядаючи успішність як форму, що впливає на діяльність особистості, вважав, що успіх окрилює, особливо якщо він досягається важкою працею та сприймається як заслужений результат прикладених зусиль; але надлегке досягнення успіху може розброїти, розмагнітити, визвати самозаспокоєння та схильність покладатися на випадкове везіння. Неуспіх ускладнює подальшу роботу, робить її психологічно суб'єктивною, більш важкою, ніж вона є об'єктивно. А невпевнену, духовно слабку людину, яка не розраховує впоратися із труднощами, неуспіх може деморалізувати, легко здатися фатальним результатом його власної нездібності. У більш психічно сильної людини, яка відчуває в собі резерв ще не використаних сил та можливостей, неуспіх може стимулювати бажання будь-якою ціною досягти успіху; особливо коли людина усвідомлює, що ця невдача є результатом недостатньо потужної роботи з її боку. Важкі, але посильні завдання стимулюють підвищення рівня його притягань, готовність та бажання братися за більш важкі завдання. Питання про вплив успіху та неуспіху, рівня притягань та рівня досягнень був предметом низки експериментальних досліджень (Т. Дембо, Ф. Гоппе, К. Фаянс), школи К. Левіна. У цих роботах вперше експериментально прослідкували вплив складних особистісних моментів на динаміку поведінки [12, с. 470-473]. Отже, проблема успішності найчастіше з'являється як проблема ефективності діяльності.

За кордоном вона розробляється у контексті когнітивної та гуманістичної психології. У першому випадку успішність пов'язується з особливостями каузальної атрибуції. Причому особливості каузальної атрибуції обумовлюються мотивацією досягнення, самосвідомістю, емоційними переживаннями. В.А. Аверін показав, що однією із провідних типових реакцій людини є дії, спрямовані на успіх, на його досягнення [2].

У другому випадку успішність розглядається як реалізація людиною своїх потенційних можливостей. Друга позиція абстрагується від розуміння успішності як показника результативності діяльності й концентрує свою увагу на проблемі самоактуалізації людини під час її життєвого шляху. По суті, мається на увазі, що успішність - це наслідок реалізації всіх можливостей людини. Все вищесказане свідчить про необхідність розроблення проблеми успішності. Важливо не тільки показати "операціональний склад" успішності, але й виявити її психологічні механізми. Спочатку звернімося до етимологічного значення слова "успіх".

Поняття успіху найчастіше має два змісти: 1) вдача у досягненні чого-небудь; 2) суспільне визнання. Якщо виключити ймовірний характер вдачі (везіння, збіг обставин тощо), то останнє завжди є наслідком максимально повного самовираження людини на основі використання всіх її можливостей, "життєвого потенціалу". Те ж можна сказати й відносно суспільного визнання. Як не згадати слова Б. Г. Ананьєва про те, що саме "активність творчої діяльності людини, втілення, реалізація у ній всіх великих можливостей історичної природи людини обумовлюють й неповторний внесок особистості в суспільний розвиток" і, як наслідок цього, її суспільне визнання.

Розгляньмо можливі компоненти успішності. На думку М.Х. Мескона, М. Альберта і Ф. Хедоурі, успішність може бути розкрита через поняття результативності, ефективності й продуктивності. Як підкреслюють ці автори, діяльність буде ус-

пішною, якщо вона, по-перше, є результативною, тобто коли робляться потрібні речі, по-друге, якщо вона ефективна, тобто коли ці речі робляться правильно й, по-третє, якщо вона є продуктивною, тобто коли число одиниць на виході перевищує число одиниць на вході. Введення категорії успішності не скасовує право на самостійне існування ефективності. У той же час, виходячи із трактування ефективності як “ступеня наближення до максимального або оптимального результату з мінімумом негативних наслідків або витрат” [10, с. 29], сфера її застосування обмежується вивченням професіоналізму, у той час як успішність може бути застосована у вивченні й проблеми професіоналізму, і проблеми майстерності. Якщо майстерність - це характеристика людини як особистості, то професіоналізм - це функція переважно суб'єкта, його діяльнісних характеристик. Якщо про професіоналізм ми судимо по тому, наскільки ця діяльність ефективна, то найбільш повну уяву про майстерність можна одержати з того, наскільки людина виявляється успішною у всіх своїх проявах.

Введенню поняття успішності у категоріальний апарат психолого-педагогічного аналізу освітнього процесу сприяють і деякі нові підходи до вивчення людини. Йдеться про таку нову галузь наукового знання, як акмеологія. Вона інтенсивно розвивається останнім часом у взаємодії з теорією управління, педагогікою і психологією. Акмеологія суттєво змінює акценти у сфері професійної підготовки фахівців, створення і управління навчально-виховним процесом у вищих технічних навчальних закладах. При акмеологічному підході домінує проблематика розвитку творчих здібностей, особистісних якостей, що сприяють реалізації індивідуальних якостей кожного студента. Оскільки предметом нашого дослідження є психологія досягнення успіху та її значення для студентів – майбутніх ІТ-фахівців розглянемо цю відносно нову галузь психологічної науки. Акмеологія (від давньогрец. *акме* — вершина, *логос* — вчення) — розділ психології розвитку, який досліджує закономірності та механізми можливості досягнення найвищого ступеня (акме) індивідуального розвитку [1].

Б.Г. Ананьєв понад 30 років тому першим обґрунтував необхідність створення акмеології на стику гуманітарних і природничих наук. При цьому він вважав, що вона має досліджувати “закономірності психічного розвитку дорослої людини у період її акме, тобто вершини фізичної, інтелектуальної й моральної зрілості у межах від 18 до 60 років” [7, 8].

Практичне вивчення психолого-педагогічних основ майстерності на прикладі педагогічної діяльності почалося з робіт Н. В. Кузьміної [8] та її учнів. Нагромаджені факти дозволили почати їхнє теоретичне осмислення. Навряд чи можна погодитися з докором у тому, що наука повинна починатися з висування ясних і чітких теорій. За влучним зауваженням С.Московічі, наука починається зі збирання, упорядкування й розпізнавання фактів. Саме зі збирання фактів про процес становлення професіонала, майстра своєї справи починалася й акмеологія [5].

Психологи погоджуються з тим, що об'єктом акмеологічного аналізу є період максимального зростання життєвого потенціалу людини, який супроводжується максимальним проявом цього потенціалу у професійній діяльності й цілісній життєдіяльності людини [3, с.11].

Оскільки життєдіяльність людини, так само як і її професійна діяльність, розгортається у тій або іншій системі, присутність у ній людини надає їй антропогенного характеру. Тому О.С. Анісімов і А.О. Деркач об'єктом акмеології вважають “антропогенну систему у період максимального зростання життєвого й професійного потенціалу

людини, досягнення нею вершин у своїй діяльності” [3, 5]. Наявні сьогодні нечисленні визначення предмета акмеології так чи інакше перетинаються між собою, однак їхнім загальним знаменником можна вважати визначення, яке дала Н.В. Кузьміна. Вона вважає, що “предметом акмеології є вивчення об’єктивних і суб’єктивних чинників досягнення вершин у творчій діяльності” [9, с.24]. При цьому “об’єктивні чинники” виражають об’єктні сторони антропогенної системи, у якій розгортається “життєвий” і “професійний” шлях людини. “Суб’єктивні чинники” указують на необхідність вивчення “феноменології, закономірностей і механізмів розвитку людини на щаблі її зрілості й особливо у досягненні нею найбільш високого рівня у цьому розвитку” [5]. Розкриття психологічного механізму досягнення людиною найвищих результатів у власному розвитку або в якомусь виді діяльності - це головне завдання всієї психологічної науки, але в першу чергу акмеології. Спочатку акмеологія оформилась у науку з психології дорослої людини, а потім у силу практичних потреб самої людини й суспільства вона поступово переорієнтувала свої інтереси у сферу з’ясування “...об’єктивних і суб’єктивних чинників досягнення вершин у творчій діяльності” [9]. Таким чином, акмеологічний аспект підкреслює значення вивчення психології досягнення успіху для розвитку конкурентоспроможності майбутніх ІТ-фахівців.

На основі вищевикладеного можна зробити такі **висновки**:

1. Сучасний етап соціально-економічного розвитку нашої країни висуває до молодого ІТ-фахівця безліч вимог стосовно його конкурентоздатності, структурними компонентами якої є професійно-особистісні компетенції (знання, вмінні, навички, інформаційна компетенція, інженерне мислення, інженерна рефлексія, самостійність, потреба в успішній діяльності, відповідальність, творчий потенціал) та соціальні компетенції (правова та комунікативна компетентність). Тому інформаційна модель навчання, спрямована на набуття лише необхідних фахових знань має бути доповнена цільовим формуванням визначених якостей особистості студента технічного ВНЗ – майбутнього ІТ-фахівця.

2. У вищому технічному навчальному закладі недостатня увага приділяється психологічним аспектам розвитку успішності, тоді як її впровадження в навчально-виховний процес є одним із домінуючих чинників підвищення конкурентоспроможності майбутніх інженерів-програмістів.

3. Розкриття психологічного механізму людиною найвищих результатів власного розвитку є головним завданням психологічної науки, і в першу чергу акмеології.

4. Напрямом подальших досліджень вважаємо розроблення моделі формування досягнення успішності для майбутніх ІТ-фахівців в умовах вищого технічного закладу.

Список літератури: 1. Акмеология. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.Wikipedia.org/wiki/>. 2. *Аверин В.А.* Личность студента и успешность его обучения в вузе : монография / В.А.Аверин; под ред. В.В.Шкарина, В.А.Аверина. – Н. Новгород: Изд-во ННГУ, 1991. – 126 с. 3. *Анисимов О. С.* Основы общей и управленческой акмеологии: учеб. пособие / О.С.Анисимов, А.А.Деркач; Рос. акад. гос. службы при Президенте Рос. Федерации. – М.: С.Е.Т., 1995. – 264 с. 4. *Астахова В.І., Астахова К.В.* Проблеми подальшого розвитку освіти у великому освітянському регіоні (на матеріалах Харківщини) / В.І.Астахова, К.В.Астахова // Соціологія міста: Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2001. - №3. – С. 27-28. 5. *Деркач А.А.* Психология,

педагогика и акмеология непрерывного образования / А.А.Деркач. – М.: РАГС, 2006. – 247 с. 6. *Євдокімова О. О.* Теорія і практика психологічного супроводу навчально-виховного процесу у вищому технічному навчальному закладі: Дис... д-ра психол. наук: 19.00.07 / Євдокімова О. О. – К. – 2011. – 499 с. 7. *Кузьміна Н.В.* Акмеологіческая теорія підвищення якості підготовки спеціалістів освіти / Н.В.Кузьміна. – М.: ІЦПКС, 2001. – 144 с. 8. *Кузьміна Н.В.* Очерки психології праці вчителя / Н.В.Кузьміна. – Л., 1967. – 182 с. 9. *Кузьміна Н.В.* Предмет акмеології / Н.В.Кузьміна. – СПб., 1995. – 24 с. 10. *Мескон М.Х.* Основи менеджмента / М.Х.Мескон, М.Альберт, Ф.Федоури. – М.: Дело, 1994. – 702 с. 11. *Романовський О.Г.* Філософія досягнення успіху. Психологічний аспект: Підручник/ О.Г.Романовський, В.Є.Михайличенко. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2007. -592 с. 12. *Рубинштейн С.П.* Основи загальної психології / С.П.Рубинштейн. – СПб.: Пітер, 1999. – 720 с. 13. *Селінго Дж., Бєсінджер Дж.* Руководителі сфери освіти обговорюють якість підготовки вчителів і потреби бізнесу // Соціологія освіти. – 2000. – № 1. 14. *Тернер К.* Ми народжені для успіху / К.Тернер. – М., 2001 - С.37. 15. *Товажнєнський Л. Л.* Концепція формування гуманітарно-технічної еліти в НТУ “ХПІ” та шляхи її реалізації: [Навч.–метод.посібн.] / Л.Л. Товажнєнський, О.Г. Романовський, О.С. Пономарьов. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2004. – 416 с.

Bibliography (transliterated): 1. Akmeologija. [http:// www. Wikipedia. org / wiki /](http://www.Wikipedia.org/wiki/). 2. Averin V.A. Lichnost' studenta i uspehnost' ego obuchenija v vuze : monografija / V.A.Averin; pod red. V.V.Shkarina, V.A.Averina. – N. Novgorod: Izd-vo NNGU, 1991. – 126 s. 3. Anisimov O. S. Osnovy obshhej i upravlencheskoj akmeologii: ucheb. posobie / O.S.Anisimov, A.A.Derkach; Ros. akad. gos. sluzhby pri Prezidente Ros. Federacii. – M.: S.E.T., 1995. – 264 s. 4. Astahova V.I., Astahova K.V. Problemi podal'shogo rozvitku osviti u velikomu osvityans'komu regionu (na materialah Harkivshhini) / V.I.Astahova, K.V.Astahova // Sociologija mista: Zb. nauk. prac'. – Dnipropetrovs'k, 2001. - №3. – S.27-28. 5. Derkach A.A. Psihologija, pedagogika i akmeologija nepreryvnogo obrazovanija / A.A.Derkach. – M.: RAGS, 2006. – 247 s. 6. Evdokimova O. O. Teorija i praktika psihologichnogo suprovodu navchal'no-vihovnogo procesu u vishhomu tehničnomu navchal'nomu zakladi: Dis... d-ra psihol. nauk: 19.00.07 / Evdokimova O. O. – K. – 2011. – 499 s. 7. Kuz'mina N.V. Akmeologičeskaja teorija povyšennja kachestva podgotovki specialistov obrazovanija / N.V.Kuz'mina. – M.: ICPKS, 2001. – 144 s. 8. Kuz'mina N.V. Očerki psihologii truda učitelja / N.V.Kuz'mina. – L., 1967. – 182 s. 9. Kuz'mina N.V. Predmet akmeologii / N.V.Kuz'mina. – SPb., 1995. – 24 s. 10. Meskon M.H. Osnovy menedzhmenta / M.H.Meskon, M.Al'bert, F.Fedouri. – M.: Delo, 1994. – 702 s. 11. Romanovs'kij O.G. Filosofija dosjagnennja uspihu. Psihologičnij aspekt: Pidručnik/ O.G.Romanovs'kij, V.Є.Mihajlichenko. – Harkiv:NTU “HPI”, 2007. - 592 s. 12.Rubinshtejn S.P. Osnovy obshhej psihologi / S.P.Rubinshtejn. – Spb.: Piter, 1999. – 720s. 13. Selingo Dzh., Bjesindzher Dzh. Rukovoditeli sfery obrazovanija obsuzhdajut kachestvo podgotovki učitelej i potrebnosti biznesa // Sociologija obrazovanija. – 2000. – № 1. 14. Terner. K. My rozhdeny dlja uspeha / K.Terner. – M., 2001 - С.37. 15.Tovazhnjans'kij L. L. Koncepčija formuvannja gumanitarno-tehničnoi eliti v NTU “HPI” ta shljahi її realizacii: [Navch.–metod.posibn.] / L.L. Tovazhnjans'kij, O.G.Romanovs'kij, O.S. Ponomar'ov. – Harkiv: NTU “HPI”, 2004. – 416 s.

Т.В. Гура

ПСИХОЛОГИЯ ДОСТИЖЕНИЯ УСПЕХА КАК НАПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ БУДУЩИХ ИТ-СПЕЦИАЛИСТОВ

В статье анализируется актуальность внедрения дисциплины "Психология достижения успеха" в учебно-воспитательный процесс по развитию конкурентоспособности будущих ИТ-специалистов. Отмечены проблемы формирования конкурентоспособности специалистов в технических университетах. Отражено исследование успешности в зарубежной и отечественной психологии. Особенное внимание уделяется определению дефиниции "успех". Рассмотрены особенности введения понятия успешности в категориальный аппарат психолого-педагогического анализа образовательного процесса. Определена роль акмеологического аспекта для развития профессионализма будущего инженера-программиста.

Ключевые слова: психология, успех, успешность, акмеология, конкурентоспособность, профессионализм.

UDC 159.9: 17.024.4.007.2

T. Hura

PSYCHOLOGY OF ACHIEVEMENT OF SUCCESS AS DIRECTION OF DEVELOPMENT OF COMPETITIVENESS FUTURE IT-SPECIALISTS

In the article actuality of introduction of discipline is analysed "Psychology of achievement of success" with a educational process on development of competitiveness of future IT-specialists. The problems of forming of competitiveness of specialists are marked in technical universities. Research of success is reflected with foreign and home psychology. The special attention is spared to determination of definition "success". The features of introduction of concept of success are considered with the category vehicle of psychological and pedagogical analysis of educational process. The role of acmeological aspect is certain for development of professionalism of future engineer-programmer.

Keywords: psychology, success, acmeology, competitiveness, professionalism.

Стаття надійшла до редакційної колегії 20.02.2013

